

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA FILOZOFICKÁ

OBOR FILOZOFIE

Bakalářská práce

ONTOLOGIE A HRA U LADISLAVA KLÍMY

Vedoucí práce: Prof. Pavel Kouba

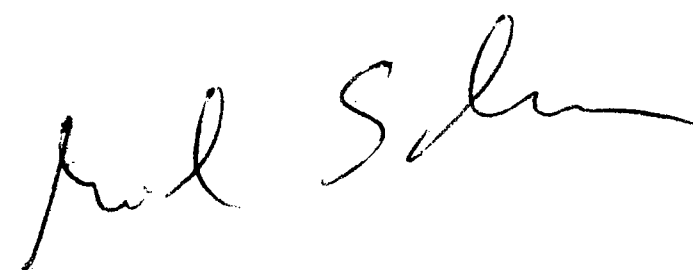
Autor: Michal Schmoranz

Praha, duben 2006

Prohlášení:

„Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a použil výhradně citovaných pramenů.“

V Praze, dne 25.dubna 2006

A handwritten signature in black ink, appearing to read "Petr Šolc". The signature is written in a cursive style with a long horizontal stroke at the end.

Poděkování:

Děkuji svému vedoucímu práce Prof. Pavlu Koubovi za trpělivost, podnětné připomínky, korekce a čas, který mi věnoval.

Za pochopení děkuji také své manželce Tereze Schmoranz.

OBSAH:

Úvod

Ladislav Klíma - osobnost

Egosolismus – nástin základních pojmů

Problém poznání

- *Gnoseologie a ontologie vědomí*
- *Prostor*
- *Čas*

Myšlení egodeisty a analogie hry

- *Kritika egosolismu a egodeismu*
- *Hra absolutní vůle*

Závěr - svět jako hra

Úvod

V této práci se nejprve pokusíme prozkoumat podstatu Klímova egosolismu a přibližně definovat Klímou nejčastěji používané pojmy. Klíma s mnoha důležitými pojmy a termíny pracuje velmi nejednoznačně. I proto není pokus o jejich přesnější vymezení jednoduchou záležitostí. Pokud to však bude možné, vyjasníme si tyto pojmy natolik, abychom s nimi mohli pracovat při hledání základních principů egosolismu a egodeismu a při zkoumání slabých míst Klímovy filosofie. Ve všech třech hlavních kapitolách naší práce (*egosolismus – nástin pojmů, problém poznání, myšlení egodeisty a analogie hry*) se totiž budeme s takovými místy setkávat, budeme se pokoušet najít jejich příčiny a také, rozvedením Klímovy filosofie, jejich možná řešení.

Poté se budeme věnovat sporným bodům v Klímově filosofii hlediskem postoje odmítajícího solipsismus. V této druhé části naší úvahy nad Klímovou filosofií budeme zkoumat paralelu mezi myšlením egodeisty, pohybujícím se ovšem ve světě nesolipsistické reality, a pojetím hry, jak nám je nabízí analýza pojmu „hra“ Johana Huizingy.

Ve třetí části naší práce se pokusíme o spojení výsledků dosažených naším bádáním, s koncepcí „hry“ Hanse-Georga Gadamera a antického filosofa Herakleita. Pokusíme se dospět k tezi o smysluplnosti egodeistického postoje ke světu a k životu a analyzovat zvláštní fenomén herního pohybu jako podstatu světa u Herakleita i Klímy.

Při analýze a výkladu Klímovi filosofie budeme vycházet z úvah v Klímových teoretických a beletristických spisech.

Ladislav Klíma - osobnost

Ve svém prvním filosofickém díle „*Svět jako vědomí a nic*“ píše Ladislav Klíma o kosmickém vědomí. Klíma chápe toto vědomí jako něco esenciálního, co jako autonomní a původní veličina zodpovídá za všechny duševní stavy - a tedy vůbec všechny stavy a jevy obsažené v lidské zkušenosti¹, přičemž pro Klímu jako radikálního imaterialistu existují pouze duševní stavy. Klímův postoj je navíc postojem krajního subjektivismu (později egosolismu a egodeismu); tento postoj mu propůjčuje po vydání knihy „*Svět jako vědomí a nic*“ v osobním životě sílu, v akademickém světě a mezi lidmi obeznámenými s jeho prací masku démoničnosti a šílenství.

Vzhledem k tomu, že je Klíma obecně znám jako živelný filosof, odmítající univerzitní studium filosofie jako plané teoretizování a lživou systematizaci² a že: „Fragmentární způsob myšlení, desultorní způsob čtení, aforistický způsob psaní jsou jediné zdravé“³, nelze se divit, že mu pouze teoretická formulace tezí nestačí a smysl své filosofie hledá v jejím plném prožitku. Nejprve vpravuje své doktríny do světa svých literárních hrdinů, poté do reálného života. V období od uveřejnění svého „*Světa jako vědomí a nic*“ v roce 1904 až do chvíle pevného rozhodnutí egodeisty stát se „již v tomto životě cele a plně Deus“ (1909)⁴ napsal téměř veškeré své

¹ Svět jako vědomí a nic, část 1., §13 - str. 26.

² Svět jako vědomí a nic, str. 17: „Explikace abstrakt, logický smysl uspokojující, je *nemožna*, poněvadž vše je nejisto, - dokonce i toto.“

³ Svět jako vědomí a nic, str. 17.

⁴ Torzo deníku z roku 1909, datum 8./9.: „ Schon in diesem Leben G. -s, ganz, im strengst“, Boj o Vše, str. 17.

beletristické dílo, ve kterém se odráží nejčastěji formou parodie, analogie a paralely jeho filosofická nauka.

Od roku 1909 se již Klíma plně soustředí na naplnění svého egodeistického plánu. Nakolik se mu to podařilo, můžeme vyčíst z jeho deníků a korespondence. Zdá se, že Klíma sám nebyl zcela spokojen. V naší práci se pokusíme podívat na Klímovu filosofii z hlediska, ze kterého nebudeme mít snahu hovořit o úspěchu či neúspěchu Klímova egodeistického tažení, jako spíše o možnostech konstrukce jeho filosofického systému vůbec. Klímova představa egodeistické existence je totiž v souvislosti s jeho reálným životem předmětem mnoha otázek. Život autora je v případě Klímy právem zkoumán, protože se nemůžeme neptat, jak lze sloučit myšlenku povahy vědomí jako egosolistního vědomí všeho, s každodenností lidského života.

Egosolismus – nástin základních pojmů

„Nynější můj život, můj každý dřívější i budoucí vesmírový život je sen Boha: groteskně ludibristní sen všechtějícího, všedosahujícího Boha; egosolismus procitání z něho v nadvesmírný Sen, vznešeně ludibristní, věčný Boží sen.“⁵

Sám Ladislav Klíma nazývá svou filosofii egosolismem a egodeismem⁶ a ve svých pracech používá spolu s těmito výrazy i další, jako subjektivismus⁷ či deoesence⁸ apod. Podíváme-li se do odborného výkladového slovníku, dozvíme se, že egosolismus a egodeismus jsou Klímova označení pro lhostejný postoj ke

⁵ Traktáty a diktáty, str. 259.

⁶ Traktáty a diktáty, str. 254, str. 267, str. 268.

⁷ Svět jako vědomí a nic, str. 24

světu, utvářenému vlastní vůlí suverénního individua, které mu vtiskuje podobu a má k němu vztah všemocného boha⁹, a že Klímův svět je tedy pouhou představou a jeho filosofie extrémním subjektivismem.¹⁰ Subjektivismus pak můžeme chápat jako názor, že poznání je dáno dispozicemi subjektu, a že existenci objektivní reality lze předpokládat, ale prokázat jen obtížně, nebo vůbec ne, protože „veškeré danosti jsou subjektivními konstrukcemi“.¹¹

Jak lze odvodit již z termínu egosolismus, základem Klímovy filosofie je zejména postulace specifického pojmu *Já*. Už s tímto pojmem se v našem zkoumání objevují první nesnáze. Do velké míry jsou dány rozsahem pojmu „*Já*“ v Klímově filosofii, jistě také jeho zdánlivou samozřejmostí a v neposlední řadě Klímovým kritickým přístupem k logice a jasnosti. Aforistické vyjadřování a používání příměrů vede k tomu, že Klíma zachází s pojmem „*Já*“ velmi často bez jakéhokoliv bližšího upřesnění a nejasným způsobem. To, k čemu odkazuje „*Já*“ je pro Klímu jednoduše *vším*¹² - je něčím neurčitým, co prochází *vnitřním vývojem*¹³ a přitom je *pouhou konstrukcí*¹⁴, klamavou představou a vzdušnou iluzí. Je však jasné, že *Já* je zásadním orientačním bodem. Za *Já* by se dal označit princip, který sjednocuje svět jako *poznatky o světě*. Pokud Klíma mluví o tom, že lze poznat svět a nějak jej artikulovat, pak je to vždy vědomí *Já*, ke kterému se tato artikulace váže. Jak uvidíme později, existují-li

⁸ Traktáty a diktáty, str. 284

⁹ Slovník českých filosofů, heslo „Ladislav Klíma“, parafráze

¹⁰ Filosofický slovník, kolektiv autorů, Nakladatelství Olomouc, Olomouc 1998, heslo „Klíma Ladislav“,

¹¹ Filosofický slovník, heslo „subjektivismus“

¹² Traktáty a diktáty, str. 182

¹³ Traktáty a diktáty, str. 225

¹⁴ Traktáty a diktáty, str. 226 a 259

pro Klímu nějaké principy regulující poznání či formující svět, musí být ve vazbě na *Já* a jejich struktura musí být v *Já* obsažena.

To platí i pro Klímův pojem *vědomí*. Vědomí je pro Klímu vždy jedinečným a tato jedinečnost umožňuje v souvislosti s vědomím mluvit o identitě *Já*. Ačkoli pojem vědomí Klíma nepoužívá tak často jako pojem *Já*, zdá se, že je pojem vědomí pro Klímovu metafyziku důležitější. Transcendence u Klímy totiž spočívá v přechodu od ztotožnění vědomí s *Já* (což činí ve svých textech při běžném traktování problémů) k *vědomí*, stojícímu ve svých možnostech nad vším, jako potenciální zdroj existence čehokoliv. Pojem *Já* pak Klíma používá pouze pro aktualizované singulární vědomí. Vědomí jako předmět zkoumání je pak obsahem *vědomí* a odráží se v něm struktura *Já*, přičemž *Já* i vědomí jsou *obsahem vědomí*.

Vědomí si může klást obsahy samo, nebo by je mohlo přijímat z nějakých apriorních struktur poznání, kterým je podřízeno. Jak jsme však již zmínili, *Já* získává svou existenci ve svém vědomí, a bude to vždy toto vědomí, které bude Klímovi prvním a posledním stvrzovatelem případné existence svého obsahu. A tento princip platí i pro vnější svět. S tím, jak se mění obsahy *vědomí*, mění se i to, co Klíma nazývá světem.

U Klímy nacházíme pojem „svět“ ve dvou různých významech. Světem je jednak to, co je aktuálním obsahem *vědomí*, ale pak také to, co je teprve potenciálním obsahem *vědomí* a co někdy nazývá Klíma „kosmem“. Pokud bychom zůstali u rozlišení kosmos versus svět, mohli bychom tvrdit, že Klímův svět je vědomím skeptickým k možnosti poznání, přičemž kosmos může sestávat z mnoha navzájem nedotknutelných světů – bytostí: „svět je individualní podstaty,

každý je sám sebou, sedí ve své kůži“¹⁵. Takový koncept Klíma vskutku hájí a ve svém prvním teoretickém spise připouští možnost existence objektivní reality. Připouštění pouhé *možnosti* její existence však pro Klímu není dobrým důvodem k tomu, aby definoval podmínky, za jakých lze tuto objektivní realitu zkoumat. Později Klíma od tohoto subjektivistického pojetí upouští a přes solipsismus se dopracovává k egosolismu a egodeismu.

Dalším z hlavních pojmů Klímovy filosofie je pojem „absolutní vůle“. Východiskem pro výklad tohoto pojmu je Klímovo pojetí kosmu, přičemž kosmos předchází existenci vědomí. Kosmická pravidla totiž jsou pro vědomí závazná. Absolutní vůle je v Klímově pojetí takovým principem kosmu, kterému je vlastní, že se nerealizuje stále stejně, čímž vytváří v kosmu dějinnost. Absolutní vůle jako kosmický princip nadřazený vědomí, dává existenci světu. Klíma hovoří o probouzení se, které je základní tendencí kosmu¹⁶. Pro Klímu je projevem tohoto probouzení se právě *Já*, které je aktuální jednotou poznávajícího vědomí. Vědomí skrze *Já* poznává sebe sama. Klímovu *absolutní vůli* bychom v tomto mohli srovnat s Herakleitovským ohněm – samoučelná arché s kolísající jsovoucností, která je odhalena v *Já* a to pouze jako projev své momentální realizace. Nikdy ne ve své celkovosti. Tato podobnost je důležitá, protože nám v závěru usnadní pochopení vztahu mezi Klímovou Absolutní vůlí a Herakleitovým pojetím podstaty světa. Stejně jako u Herakleita totiž v Klímově egosolismu samozřejmě nemá arché - vůle charakter individuální, nýbrž je tím, co řídí veškeré poznání a určuje jeho možnosti, protože je suverénní podstatou všeho. Pokud mluví

¹⁵ Svět jako vědomí a nic.str. 38

Klíma o své vůli, má na mysli celý kosmický volní princip v jeho přítomné realizaci – v tom, jak se díky tomuto principu právě teď ukazuje svět.

Autor užívá právě u hlavního hybatele světa – vůle – přívlastku „absolutní“, přičemž je otázkou, zda tuto absolutnost neomezuje možnost konstrukce jiných sebevztahů. Pokud bychom totiž „*Svět jako vědomí a nic*“ analyzovali hlouběji, zjistili bychom, že Klíma zásadně zamítá jakoukoli možnost poznat a ověřit si existenci jiného sebevztahu. Jeho absolutnost spočívá v ovládnutí světa jako v ovládnutí loutek a tedy v absolutní kontrole *své vůle* (egodeista nikdy nemůže být nespokojen s tím, jak loutky ovládal); *Já* je však předem odsouzeno k věčné samotě.

Absolutní kontrolu vůle lze na základě Klímovy koncepce vyložit také jako odebrání vůle všem ostatním (loutkám). Je totiž zajímavé, že čím je má kontrola vůle silnější, tím je vůle okolního světa slabší, což jasně svědčí o distribuci vůle. Tento fenomén se objevuje zejména v Klímově beletristické tvorbě. Ve 23. kapitole románu „*Lidská tragedie a Boží komedie*“, nazvané provizorně „*Příšerný konec Fabiův*“¹⁷ můžeme vidět svět očima umírajícího bandity. Neustálým přecházením z jednoho deliria a snu do dalšího smaže Klíma jakékoli hranice reality a bandita Fabio neví, zda právě sní, či bdí: „Sním? Ne! Je to skutečnost! Vše je skutečnost!“¹⁸. Toho pak Klíma využívá, aby smazal rozdíl mezi snem, který se může podřídí návalu vůle ovládnout jeho děj, a realitou, která se zdá být vůlí ovladatelná také. Čím méně má Fabio sebedůvěry, tím menší je jeho schopnost sen (či

¹⁶ Traktáty a diktáty, str. 186

¹⁷ Příšerný konec Fabiův, in: *Vteřiny věčnosti*, str. 162.

¹⁸ Příšerný konec Fabiův, in: *Vteřiny věčnosti*, str. 172

realitu) ovládnout a tím více se stává jejím otrokem. Jako příklad si uvedeme část¹⁹, ve které se Fabio cítí velmi silným až do chvíle, která mu připomene proroctví (možná snové) jeho smrti. Tehdy dostane strach a úměrně tomu se ztrácí jeho síla a objevují se různé děsivé přírodní jevy až nakonec objeví uprostřed lesa oživlého oběšence. Fabio si však uvědomí svůj strach, „vzmuží se“ a znovu (na čas) ovládne situaci. Návrat jeho odvahy je samozřejmě provázen zklidněním okolního prostředí: „Musím se přesvědčit! Jak jsem zbabělý, fuj!“ A znovu přistoupil a posvítil si sirkou na nehybný obličej...Stále zmítalo se nevýslovně strašidelně tělo, - a pak pohyby jeho ustávaly – tichly. –“²⁰

Problémem zde zůstává, že okolní svět je zpočátku ukazován jako by existoval vně *Já*. Nelze však jasně odlišit, kdy a které *Já* začíná chápat, že je svět tvořen vědomím, že je závislý na vědomí a že ono samo není uvnitř či vně světa, ale pouze společným jmenovatelem toho, jak je svět právě v ten který moment tvořen. *Já* s uvědoměním si sebe a své souvislosti s vůlí a absolutnem mění svůj charakter. To, jakým způsobem je vůle aktuálního světa součástí absolutní vůle a všech možností její realizace, ukazuje Klíma například v próze „*Putování slepého hada za pravdou*“, kde vede prohlédnutí této vzájemné provázanosti k symbolickému znovunabytí schopnosti vnímat světlo a také k odhalení pravé podstaty všeho (zde Klíma jmenuje hudbu): „předměty smyslového vnímání jsou jen nesmírně mocnou fantasií, fantasie jen slabým, mlhavým vjemem, zárodkem předmětů smyslového vnímání, - viditelný svět vznikl jen silou ducha. Slepý had byl vidoucí vždy, odnepaměti, a potenciálně v sobě nesl vždy celou skvostnou růži

¹⁹ Příšerný konec Fabiův, in: *Vteřiny věčnosti*, str. 171

kosmu! A jenom z toho důvodu měl vyhaslý zrak, protože jeho duch se heroicky odvrátil od Všeho vnějšího a vrtal se v temnotách světa myšlenek; avšak z těchto temnot dneška jednou povstane nový vesmír, proti jehož záři bude světlo Siria tak slabé, jako paprsky měsíce proti paprskům slunce.“²¹ Slepý had není slepým díky vnějším okolnostem, ale protože již zapomněl, že kdysi ztratil zájem o viditelný svět. Aby znovu nabyl zrak, hledá had nyní smysl světa ve světě. Přitom je možné jej nabýt pouze pochopením absolutní vůle a nelezením spojitosti mezi mou vůlí a všemocnou vůlí absolutní.

Problém poznání

„Mé „Já“ jest jediné datum; jsoucnost jiných jen hypotézou.“²²

Musíme si připustit, že klímovský gnoseologický postoj je možné probudit i u čtenáře Klímova díla a čtenáře těchto řádků. Má tedy Klímova filosofie smysl i bez svého egosolistického myslitele? Lze jí vůbec porozumět nejsme-li egosolisty? Je možné myslet a racionálně obhájit egosolistický-egodeistický postoj k životu, opravdu nejde jen o projev psychopatie?

Gnoseologie a ontologie vědomí

Jak již bylo řečeno, základním kritériem poznání (a nejen v egosolismu) je integrace poznatků. Musí tu být *Já*, které

²⁰ Příšerný konec Fabiův, in: Vteřiny věčnosti, str. 171

²¹ Putování slepého hada za pravdou, str. 23

²² Traktáty a diktáty, str. 255

poznává a poznané shrnuje pod jednoho jmenovatele – všechno je tím, co poznalo právě toto *Já*. Pokud se budeme pokoušet zkoumat a rekonstruovat jakoukoliv egosolistickou filosofii z jejího vlastního stanoviska, musíme rozumět této filosofii jako něčemu, čeho si bylo *Já* za ní stojící plně vědomo. Při zkoumání základů egosolistického myšlení se přitom nutně musíme dostat k nevysvětlitelným tezím. Pokud si zkoumaná filosofie v nějakém ze svých aspektů protičeří, můžeme o ní uvažovat buď jako o nesmyslném textu a nebo jako o něčem, co je pro *Já* stojící za touto filosofií odpovídajícím světem. *Já* se tedy skrývá jak v obsahu, tak ve formě filosofického textu. Psaní tohoto textu totiž bylo součástí studovaného *Já* – nutně patřilo mezi jeho nejdůležitější životní poznatky.

Nikdy není možné vlivem časových a jazykových bariér do textu proniknout tak, aby nám byla filosofie autora cele přístupná, abychom žili všemi jejími aspekty – poznali jejího společného jmenovatele a skutečně odhalili autora. Filosofie Ladislava Klímy nebude v tomto ohledu výjimkou. Klímova filosofická tvorba se vyznačuje aforistickým stylem a svou formou asociací a expresivními výrazy se podobá deníkům a jeho deníky zase latinskými filosofickými citacemi připomínají teoretický text. Nadto si Klíma libuje v protimluvech, absurditě a v podobenstvích: „Teprve kde absurdita Všeho stane se nade vše ohromná a ohyzdná třeskne světlo věčné krásy a dobra.“ a „Každá myšlenka obsahuje v sobě svůj opak, logicky zde vyplývá: každá je tedy správná, vše je správné.“²³ Klíma si také stále hraje s textem. Odhalení takového Klímova přístupu nám však porozumět autorovi také pomáhá. Jeho teoretické spisy vlastně líčí touhu po absolutní svobodě a volnosti – jak ve

²³ Deníkové záznamy z roku 1921 – 23.červenec a 26.srpen

filosofických myšlenkách, tak v životě filosofa - spisovatele. Svou formou totiž ukazují tyto práce na nespoutanost autora, která nám však, jak doufáme, nezabrání v tom, abychom mohli Klímův postoj rekonstruovat.

Klímův svět je světem jediného *Já*, které si je své jednosti vědomo. Zakládá-li toto *Já* filosofii, pak teze, které se snaží artikulovat, nelze nazývat obecnými. I toho si je Klíma vědom a abychom uchoptili jeho egosolismus musíme nyní k jeho základnímu rysu přiřadit nutně sebe vědomé *Já*, které nemůže myslet podmínky existence jiného světa. Takový jiný svět je bez jakékoli garance existence, protože takovou garancí by již něco z toho světa muselo vcházet do Klímova vědomí z prostoru mimo něj, pohybovat se vně a to by znamenalo mimo veškerý možný svět.

Bezprostřední vědomí sebe je Klímovi zaštitěním úvah o možnosti poznávání, protože těsný vztah jaký je mezi *Já* a vědomím *Já*, to že jsem svým vědomím, vyjadřuje vztah k ostatním afektům mého vědomí. Jiné afekty než uvědomění si sebe lze podle Klímy vždy redukovat na pouhou jejich participaci na mém vědomí. Klíma tak upírá všem afektům ontologický základ. Pro Klímu je tedy také důležité udržet chápání vědomí *Já* tak, že nejde o stav způsobený vpádem vnějších podnětů do jeho pasivní mysli, ale o stav vytvořený v jeho mysli bez čehokoli přicházejícího zvenčí – stav vytvořený a priori pouze myslí samou. Klíma říká, že „*Já*“ je pouze idea, vízící homogenní konglomerát vědomí²⁴, což by mohlo být interpretováno jako stav vzniklý spojením vzájemně na sebe působících a na jisté úrovni vnímání interakčně spříbuzněných

²⁴ Traktáty a diktáty, str. 225

představ, které v určité fázi své organizace²⁵ umožní stav vědomí „Já“. Tyto představy však musí být volního původu a svou homogenitou jasně směřovat ke smíšení a k formujícímu se „Já“.

S ohledem na jevovou strukturu světa (kterou bychom mohli - podle Klímy chybně - pokládat za objektivně existující), na Klímovu historickou zkušenost a zejména na faktor ovlivňující vědomí nejvíce - Klímovu svobodnou vůli, se toto vědomí *Já* mění: „K suverenitě dozrálé *Já* /.../ spočívá v Sebeobjetí, zpečetujíc je sebeafirmačně jen nejvyšším Pohráváním vším, Věčným Vítězstvím kvůli Vítězení nad myšlenkami, ať „vnitřními“, ať „zevními“, přírodou zvanými.“²⁶ *Já* je pojem, vyjadřující to, jaký je Klímův svět a na tvorbu jeho *Já* nemají vliv žádné vnější okolnosti²⁷. Struktura pojmu „*Já*“ je v souladu s dalšími reflexemi sebe a to i skrze „vnější“ svět - skrze sebekonstituci danou „vnějšími“ idejemi představujícími však pouze varianty téhož *Já*. To tedy znamená, že když Klíma uvažuje o světě *Já* jako o světě domněle vnějším (hrdinové Klímových románů), má tím na mysli, že *Já* konstruuje vnější kvazisvět a *Já* se skrze tento kvazisvět vnímá.

Kromě několika poznámek ve své beletrii se tomuto paradoxu Klíma věnuje (s jistou dávkou sebekritické nadsázky) i v důležité šestnácté kapitole Všeobecné části „*Světa jako vědomí a nic*“, když říká, že: „Sekundární svět 'hmotný' nápodobí na jedné straně otrocky akce svého tvůrce, - primárního světa vědomí; na druhé však určuje navzájem akce jeho: původní svět

²⁵ Ve funkcionalistickém smyslu.

²⁶ Traktáty a diktáty, str. 185

²⁷ Dopis Ladislava Klímy Františku Drtikolovi, 6.kapitola: „summa všech Vašich psychických stavů v daném okamžiku jest jedinou příčinou v okamžiku následujícím“

opičí se po svém 'obrazu' ve svém zrcadle /.../ původní svět
opičí se znovu po opici, - jako Evropa po Francouzích-.“²⁸ Tento
výklad je dalším důvodem, proč Klímovo *Já* nemá vlastní
podstatu. Dialektikou *Já* s jeho světem, by byla jeho filosofie
deterministická, což odmítá, i když paradoxem se pak může zdát
jeho fatalistický předpoklad, že dříve či později dosáhne svého
božství. V šestnácté kapitole je kromě tohoto vztahu sebereflexe
zmíněna také dialektika externě-interního myšlení – vnější svět
je podle Klímy projevem snahy o zjednodušení porozumění *Já*
sobě samému, je tedy určitými znaky.

V tomto díle ještě Klíma netvrdí svou pozici egosolisty,
ačkoli je možné je interpretovat jako jistý gnoseologický úvod
k solipsistickému výkladu. Klíma zde přiznává, že na subjekt je
působeno, ale zásadně odmítá hovořit o působení nějakého
vnějšího objektu. Zaujímá postoj redukce všeho vnějšího na
modus subjektu ²⁹, což znamená, že pojem „subjekt“ s sebou
nese předpoklad neexistence objektu. Ve „*Světě jako vědomí a
nic*“ se Klíma uchyluje k výkladu objektu jako „druhu
účinkování subjektu na subjekt“, později však již pojem
„subjekt“ má možnost vykládat pouze jako jeden jediný subjekt.

Prostor

Jak již bylo řečeno, prochází Klímovo *Já* změnou, jejíž
stopa zůstává jak ve stylu, tak v myšlenkách jeho prací. Oproti
pozdějším „*Traktátům a diktátům*“, netvrdí „*Svět jako vědomí a
nic*“ neexistenci jiných subjektů. Jen hovořit o těchto
subjektech je nemožné a působení subjektu na subjekt

²⁸ Svět jako vědomí a nic, str. 30

neprobíhá kauzálně a z hlediska subjektu rozhodně ne prostřednictvím nějakých objektů. Takový výklad by předpokládal nutnost časoprostorového rozvrhu, který Klíma odmítá. Naše běžná představa prostoru je pro Klímu jen specifickou interpretací vztahů mezi možnými idejemi tvořenými v *Já*. Rozprostraněnost je tedy otázkou vždy subjektivního výkladu, určeného větší či menší příbuzností idejí, kterými je dán subjekt. Neznalé vědomí má podle Klímy přirozenou tendenci vnímat vše jako rozprostraněnost a tím vytvářet propast mezi idejemi, které jsou jakoby pevnou součástí *Já* a idejemi, které jsou jakoby vně. Takové myšlení však podle egosolismu popírá vztah identity mezi vším, co mohu uchopovat vědomím. Vše je totiž nutně spojeno jedním vědomím. Descartovské tři dimenze *res extensa* jsou tedy u Klímy redukovány na jednu dimenzi vzájemné příbuznosti - na *res cogitans*. Klíma je schopen úvahy o světě jako o něčem vykazujícím jak myšlení, tak smyslově vnímatelnou rozprostraněnost, ovšem s tím, že dál tuto rozprostraněnost podrobuje kritice Klíma je schopen prostor vždy znovu chápat jako projev pohybu mezi myšlenkami. Každý pohyb myšlení může být promítnut a chybně vykládán jako pohyb trojrozměrný – jako konstituce prostoru. Přitom to, co zůstává *objektivní* pro Klímu, není prostor, nýbrž vědomí myšlení. Klíma si je tedy vědom *neprostorovosti* prostoru, jeho nerozprostraněnosti. Klímovo „*nihil est in sensu quod non fuerit in intellectu*“³⁰ odkazuje k primátu ideje nejbližší (vědomí *Já*), která teprve umožňuje vnímat působení ideje vzdálenější (duševní stav – tato idea se nám zdá být obsažena v našich smyslech). Klímův *modus subjektu* pak vysvětluje vztahy mezi těmi idejemi,

²⁹ Svět jako vědomí a nic, str. 29

kterými manipuluje a je dán subjekt, a idejemi jakoby vnějšími, jako užívání sebe sama k poznání sebe sama.³¹

Toto Klímovo pojetí prostoru lze docela dobře najít vedle teoretického výkladu ve filosofických spisech také v jeho beletrii. Ve *Slavné nemesis* se můžeme dočíst, s jakou samozřejmostí přistupuje Klímův hlavní hrdina Sider k myšlence, že to, co vnímal zrakem jako rozprostraněnost, je ve skutečnosti pouze jeho představa: „Spěchal, slepým pudem hnán, za Ní. Nenašel Jí už v davu. ‘Co to bylo?’ děl si pak, kráčeje, nevěda kam. ‘Halucinace či skutečnost? Právě v tu chvíli, kdy Ji celou uchvátila celá má duše, spatřilo Ji i oko mé. Zhustila se jen má příliš živá představa ve hmotu? Či naopak: nemusil jsem dříve na Ni proto tak intenzivně myslit, že byla blízka, že sunula se ke mně blíž a blíž, zase jednou po mnohých letech?’“³² V této pasáži je dokonce výklad zhmotnění představy a její následné vnímání jako rozprostraněného objektu chápáno jako přijatelnější vysvětlení podivného a nepochopitelného zážitku.

Ačkoliv jde v případě sebereflexe skrze svět zdánlivě o vnější ideje, je si Klímovo sebepoznávající *Já* vědomo toho, že nejvyšší ideou je *Jáství*. Vzhledem k tomu, že „*Já*“ je vědomím *Já*, můžeme tak říci, že pojem „*Já*“ u Klímy ukazuje také na *schopnost* uchopit svět jako jednotu. Z toho také vychází další Klímovo tvrzení, že jediná možná jsoucnost je vědomí,

³⁰ Svět, str. 30, parafráze Lockova empiristického výkladu myslí

³¹ Emanuel Lévinas na straně 149 „Totality a nekonečna“ píše, že „představu jsme definovali jako takové určení Jiného Stejným, při němž se však neurčuje Stejně Jiným“ (a to až do momentu, kdy je Stejně reformováno řečí – vztahem k Druhému), čemuž lze rozumět jako Klímovskému pojetí představivosti - i Klímova představivost je nutně stále znovu ustavována, avšak právě pouze do té doby, než pochopí totožnost Jiného se Stejným. Raný Klíma chápe vnímání jako příbuznost Jiného. Pozdní Klíma se přes totožnost Jiného se Stejným dostává k utváření Jiného-Stejného.

³² *Slavná nemesis*, in: *Vteřiny věčnosti*, str. 53.

mentalita³³. Tato myšlenka má samozřejmě dalekosáhlé důsledky v oblasti praktické filosofie, k čemuž se vrátíme později. Nyní nás nejvíce zajímá její význam v oblasti metafyzického bádání. Navážeme-li totiž na předchozí úvahu o „*Já*“ a konstituci věcí ve světě, podtrhneme tím Klímovo egosolipsistické stanovisko. Neboť jestliže jsou všechny vnější jevy pouze projevy mého „*Já*“ a jestliže platí, že „*Já*“ je totéž co vědomí „*Já*“³⁴, pak jedině o čem můžeme v Klímově světě mluvit jako o majícím bytí je *Já*. Abychom zůstali v pozici Klímově, museli bychom však za jedině jsoucno považovat to první, co vychází z vědomí *Já*. Jediným jsoucnem by tak mohlo být *Já*.

Čas

Poznávání nových věcí, v Klímově případě sebepoznávání (ale také transcendentální poznávání možností vědomí), stále mění subjekt zevnitř a znemožňuje tak jakoukoli uchopitelnost. To, že sebepoznávání skrze zkušenost s novým subjekt nějak mění, nebo mu pomáhá odhalovat v sobě nové vrstvy, dokládá změna pohledu *Já* na sebe sama a touha Klímova *Já* po této změně. Jak již bylo řečeno výše na vývoji filosofie Ladislava Klímy, prochází *Já* stálou obměnou sebereflexe a snaží se docílit egosolipsní-egodeistní pozice.

To, že deoesence³⁵ je stále nejvyšším cílem, znamená, že je po celou dobu změny v *Já* nějak přítomna: „Jen negací a

³³ Traktáty a diktáty, str. 254.

³⁴ Traktáty a diktáty, str. 269: „Mimo mé vědomí neexistuje, neexistovalo, nebude existovat absolutně nic.“ A str. 273: „*„Vědomí“ a „mé vědomí“ jsou identika. Egosolismus plyne už z pojmu vědomí. /.../ Jsou dvě mysticky propastné, nezměrně důležité a neznámé pravdy: Že *Já* = Svět a že *Já*=mé *Já*.“*

temnotou nejabsolutnějšího skepticismu, tj. nihilismu, kontradikcionismu, absurdismu, dojdeme ke kladu a záři, nesmírné /.../ prozřevše shledáme, že v ní vlastně již stojíme, že „temnota“ je záři. /.../ Absolutní nihilismus je vzlétnutí /.../ do azuru, země, po níž chodí bohové.“³⁶. Já může být kdykoliv vším a to tímto jedním-vším – deoesencí. Klíma se snaží zesílit svou vůli tak, aby jeho reálný svět splynul s maximem jeho možností – absolutnem. To je čitelné z Klímova popisu snahy o konečné dosažení stavu být Bohem a jeho popisu egosolismu jako „procitání ze sna“³⁷ nebo prozření: „...prozřevše shledáme, že v ní vlastně již stojíme...“.

Já je tedy zpočátku vzhledem k sobě v nějakém stavu sebehledání a sebepoznávání. Nachází se jako vědomí ve světě a zjišťuje, že je tímto světem. Ba dokonce, že svět není nic jiného, než ono samo - *Já* jej plně vytváří a je schopno absolutního sebeovládání, tedy i ovládání světa. Prohlédnutím a rozvinutím svého světa na svět absolutní dojde u *Já* ke stavu absolutní seberealizace, absolutního sebeovládání (tedy světa) a absolutní vůle. Poznává-li Klíma něco nového, novost tohoto se stává novostí *Já* a ne něčím nově do *Já* vstupujícím. Toto nové bylo již dříve uloženo v podhoubí *vědomí*, ze kterého *Já* teprve pomalu povstává, ve kterém se nachází. Touto preexistencí *Já* se zbavuje Klíma problému s jeho trváním – *Já* vždy bylo, je a bude. Je absolutně nezávislé a pokud spočine ve svém Sebeobjetí, je čirou vůlí. Klíma říká, že „vše má smysl jen ve vztahu k *Já*, Vůle znamená jen Chci! A Jsoucnost znamená jen Jsem; a Absolutnost jen Jsem Absolutní /.../ *Já* je vše“³⁸, čímž

³⁵ „Deoesence je totéž co Egodeismus“ - 2.bod 6.kapitoly dopisu Ladislava Klímy Františku Drtikolovi

³⁶ Traktáty a diktáty, str. 224

³⁷ Traktáty a diktáty, str. 259

³⁸ Traktáty a diktáty, str. 182

ukazuje, že jeho *Já* je jen aktuálním stavem vědomí, které si již je vědomo své absolutní podstaty, ačkoli se jí zřejmě stále nějak nestalo. S rostoucí mocí ve světě svého vědomí pak roste i vůle *Já* k tomu být sebou absolutně. Protože velikost vědomí *Já* je dána jeho vůlí být, *Já* toužící být absolutně, musí toužit být absolutní vůlí. Víme, že jde o stav Klímova *Já* z 8.9.1909, kdy Klíma začíná chápat, že svět je vždy již uvnitř...³⁹

S ohledem k předcházejícímu je důležité položit si otázku, kde se vlastně vědomí *Já* vzalo. Kosmogonická problematika je Klímou řešena alibisticky. To, že zde homogenní vědomí vždy bylo⁴⁰, je tvrzením pro Klímovu teorii dostačujícím. Jeho pravdivostní hodnota není vzhledem k jakýmkoliv jiným Klímovým poznatkům (a i vzhledem ke znalostem jeho případných protivníků) o nic nižší, než hodnota tvrzení o původní existenci světa (existujícího nezávisle na Klímově *Já*). Aktuální psychická konstelace vědomí *Já*, by analogicky k původu *Já*, mohla být vždy úplná, původní, komplexní a absolutní. Stav, v jakém se tedy vědomí *Já* právě teď nachází, je tak stavem stejně absolutním vzhledem k našemu vnitřnímu světu jako potenciálně absolutním vzhledem ke světu ve všech jeho možnostech.

Výše bylo řečeno, že pojem *Já* ukazuje na Klímovu schopnost uchopit své bytí jako homogenní, skrze vědomí sebe vše integrující zkušenost. *Já* znamená tedy ve vnímání *veškerenstvo*. Proto také může Klíma říci, že „tajemstvím

³⁹ Ladislav Klíma, Torzo deníku z roku 1909, str. 17, in: Boj o Vše, Votobia, Olomouc 1995

⁴⁰ Svět jako vědomí a nic, str. 29

Absolutnosti je: Jsem Absolutní“⁴¹. Vždy zde jsoucí a absolutní *Já* se však zdá být něčím, co těžko můžeme ztotožnit s vývojem vzhledem k jeho vnitřnímu světu. Jak bylo řečeno, takový vývoj by zabraňoval identifikaci *Já* sama se sebou. Je tedy takový vývoj možný? Z Klímova postupu při odhalování možností toho, jak se subjekt může pozměňovat, jasně vyplývá, že každý pohyb spojený s poznáním světa je vlastně pouze odhalováním vnitřních souvislostí *Já*. Ale ani tyto souvislosti nejsou z hlediska okamžitého pojetí *Já* něčím dříve jsoucím, nyní odhaleným. „*Já*“ je pojem umožňující Klímovi uchopení komplexní homogenosti světa. Podle Klímy je pojem „*Já*“ jen nástroj a klam⁴² což ukazuje, když říká: „každá noc je smrt en miniature“⁴³ a „O tajemné zemi bezvědomého snu toho naše „*Já*“ věčně nic neví, protože vládne tam jiné *Já*. Vědomí tamější nesouvisí totiž pranic s vědomím bdění /.../“⁴⁴. Díky specifickému pojetí identity vědomí *Já* s jeho minulostí či budoucností a pojetí jedinství absolutního *Já*, nachází Klíma oporu pro svou tezi o nesmrtelnosti, když říká, že „kdyby vynořila se v cizím člověku idea, jež měla by zcela ráz myšlení mého /.../ byla by to myšlenka má; *Já* bych to byl, jenž bych v ten okamžik myslil, kdežto onen člověk by jí neměl, jsa ten moment bez vědomí.“ . Právě tato idea vynořivší se v cizím člověku je pouze stavem (*Já*) realizace (vůle) a jako vědomí patřící k tomuto stavu zcela odpovídá tomu, co běžně nazýváme sebou. Tato idea je pro Klímu důkazem nesmrtelnosti *Já*, protože: „povstanou-li po mé smrti kdekoli kdykoli stavy mému

⁴¹ Traktáty a diktáty, str. 174

⁴² Svět jako vědomí a nic, str. 33, Traktáty a diktáty, str. 225

⁴³ Svět jako vědomí a nic, str. 33, Klímovo chápání subjektu zde značně připomíná Michela de Montaigne, který říká, že pozván včera, přicházím dnes k večeři nezván. Právě to platí pro Klímovo vědomí, které tak psalo své knihy nevěda o tom, na kolik jiných vědomí sebe navazuje.

nynějšímu vědomí zcela podobné, a tudíž totéž *Já* pravíci, budu to *Já* zcela“⁴⁵.

„*Já*“⁴⁶ tedy prostě je ve světě a klade samo sebe tím, že klade vnější svět a v něm ještě zvlášť rozeznává a chápe sebe. Trvání nepozměňuje charakter *Já* vstupem do jeho integrity z vnějšku, ale na základě toho, jak se *Já* právě kladlo. *Já* tak stále setrvává v nezměněných mezích možností svého sebekladení. Tyto možnosti jsou jakousi představou absolutního *Já*. Pokud bychom chtěli mluvit o vědomí *Já* u Klímy jako o něčem závislém na svém vývoji v čase, nemůže vědomí *Já* nikdy být ničím jiným než syntézou svého odrazu ze světa předchozího kladení a toho, jak se momentální *Já* nechává tímto odrazem afikovat (stále tedy setrvává samo v sobě a veškeré limity dané „vnějším“ světem si klade samo). Meze jeho sebekladení jsou neustále přítomny v každém kladení světa tak, jak je *Já* přesvědčeno o realitě kladeného světa, a tedy o tom, že něco není možné (nelze například porušit přírodní zákony). Svobodné *Já* je svobodné tím, že při kladení světa byly jeho meze pro toto kladení otevřeny do absolutna. *Já* tak není zpětně konstituováno vnějším světem do určitého tvaru, ve kterém by jeho existence daná sebeuchopením obsahovala nějakou podmínku vycházející z vnějšího světa. Jeho svoboda je ovšem také v tom, jakým způsobem je s prostředím světa schopno zpětně nakládat. *Svobodně* by znamenalo zcela nezávisle na čemkoliv, včetně času.

U Klímy je tedy jedinečnost znovukladeného *Já* dána změnou *Já* ovlivněnou vlastním vnitřním světem. Tato dialektika

⁴⁴ Traktáty a diktáty, str. 225

⁴⁵ Traktáty a diktáty, str. 226, viz. str. 269: „Kde *Já* jsem, není „on“, ne *Já*, kde „on““

⁴⁶ Toto „*Já*“ pro nás vždy již musí být.

mezi *Já* a vnitřním světem není něčím, co by vytvářelo z *Já* fenomén jiného významu než teoretického pojmu⁴⁷. „*Já*“ jako pojem, kterým se pokoušíme vystihnout to, co se uchopuje a tím zakládá svou existenci, nemá pro Klímu větší váhu než kdybychom řekli, že se uchopuje nic mající k tomu tendenci. Dynamiku a podstatu má však u Klímy pojem, který vystihuje právě onu *schopnost* vznikání, vstřebání a znovuvrhání světa, pojem „*vůle*“. Klíma přímo říká, že: „To, co rozkazuje a Rozkaz jsou v metafyzické hloubi identika /.../ Agens; co síla; vše, čím hýbá, je posléze jeho derivát, modifikace jeho jen. Je vše; neboť samozřejmě není nic mimo psychičnost“⁴⁸, čímž se z *vůle* stává jediný a všeobsažný princip, který formuje vnitřní svět. *Vůle* je tedy v dialogu sama se sebou. Podle Klímy je stejné podstaty jak akt poznávání, tak jeho účel, příčina i předmět. Předmětem poznání je modifikace aktu poznávání. Při svém probouzení se (tedy ve vztahu k homogenitě poznání), je však *vůle* nucena postavit se formování světem: „A následky *Vůle*: „činy“ slouží jí zase, samy a v následcích svých jen za materiál, za hříčky, aby z nich suverénně nové činy, materiály, hříčky vykřesávala.“⁴⁹, přičemž však formování světem je (vzhledem k všeobsažnosti *vůle*) zcela v režii *vůle*. Jinak řečeno, je podle Klímy utváření světa tím, jak *vůle* skrze své probouzení se (*Já*) toto probouzení se (*Já* a svět) vnímá. Na jistém stupni vývoje je tento sebevztah uzavřen a *Já* by pak mohlo konstatovat, že toto probouzení se již není ovlivněno tím, jak se vnímá a nemusí mít na nejvyšším stupni své realizace (seberealizace) vůbec žádný vliv na své další utváření se (světa).

⁴⁷ Traktáty a diktáty, str. 226 : „*Já* substanciální: „*duše*“ je pouhou mýlkou, třeba tak mocnou, že možno nazvat ji nezbytnou fikcí a přiřknout jí v tomto iluzivním světě určitý stupeň reality“

⁴⁸ Traktáty a diktáty, str. 175

⁴⁹ Traktáty a diktáty, str. 176

Myšlení egodeisty a analogie hry

„Kdo, řekne-li „Bůh“, nemyslí tím „Já“, patří dosud do zoologie.“⁵⁰

Kritika egosolismu a egodeismu

Platnost Klímových tvrzení není vždy tak univerzální, jak se nám snaží autor namluvit, a tak text ve čtenáři probouzí mnoho otázek a pochybností o celé Klímově filosofické koncepci. Kritiku Klímy lze provádět dvěma způsoby. Prvním způsobem je vstoupit do textu a nacházet nejasnosti, protismyslnosti a protimluvy, druhým způsobem je vůbec se do dialogu s Klímou nepouštět, protože v zásadě nemá smysl přít se s egosolistou.

Pokud bychom se věnovali prvnímu způsobu kritiky, nalezneme nejvíce nejasností v tom, jakým způsobem se Klíma staví k *vnějšímu světu*. Nebudeme zastírat, že vnější svět je fenomén, kterému přirozeně rozumíme, a tak se můžeme odvážit o jeho pojetí u Klímy diskutovat. Klíma sám, jak jsme odhalili výše, svět nikdy nepovažuje za *jsoucí vně*. Říká, že „Jako skopci věřili všichni filosofové v idiotsky průzračný zevní humbuk.“⁵¹, čímž ukazuje, nakolik je pro něj existence vnějšího světa směšnou představou. Některé jeho myšlenky se však přesto zdají být na představě vnějšího světa založené. Například důkaz nesmrtelnosti, jehož důležitou součástí je představa velikosti

⁵⁰ Traktáty a diktáty, str. 252

⁵¹ Traktáty a diktáty, str. 256

kosmu: „Vynoří-li se třeba za milion let někde v souhvězdí Persea jen jediná myšlenka, kterou jsem zde jen tušil, vstal jsem ten okamžik z mrtvých, dokonale.“⁵² Fakt, že zde Klíma pracuje s myšlenkou obrovského vesmíru, možná znamená příbuznost mezi Klímou a tímto vesmírem nebo jeho představou. Na druhou stranu se ale Klíma právě o samozřejmou a všem snadno dostupnou představu velikosti vesmíru opírá, když chce ukázat, jak pravděpodobná je jeho teorie nesmrtelnosti. Bylo by ovšem zvláštní domnívat se, že jsem našel důkaz všeobecné platnosti své teorie v něčem, co je (stejně jako tato teorie) co do své podstaty jen mou představou. Klíma vymyslel vesmír a píše o tom, jak nám jeho velikost svědčí ve prospěch Klímovy teorie.

Druhý způsob kritiky se ptá po smyslu egosolisticke doktriny v souvislosti s možností jejího sdělení. Zdá se totiž, že egosolismus je filosofií, která nemůže být ze své podstaty sdělitelná, protože je vždy čistě osobní zkušeností a protože vlastně ani není nikdo, komu by ji egosolista mohl sdělovat. Problém smysluplnosti sdělitelnosti egosolismu je možné, na základě Klímových textů, vyložit v zásadě dvěma způsoby. První možnost je chápat egosolismus jako toleranci představy existence jiných subjektů, ale odmítnutí, že by mohly tyto subjekty nějak vstupovat do Klímova světa. Taková představa se týká zejména *Světa jako vědomí a nic*. Klíma zde připouští jistou svobodu vůle objektům nezávislým na jeho vůli – což je v jiných jeho dílech považováno za projev slabosti vůle. Druhá možnost výkladu egosolismu co do jeho sdělitelnosti je vlastně jen radikalizací té první, jde o úplné zamítnutí jiného světa a celá Klímova představa kosmu je omezena pouze na Klímův svět a

⁵² Traktáty a diktáty, str. 277

v tomto případě už otázka po sdělitelnosti egosolistické filosofie nemá žádný smysl. S takovým výkladem se setkáváme v Klímově denících a v pozdějším díle. I zde se ale objevují neegosolistické myšlenky: „Patře na obsah svého vědomí, narážím ovšem na silné zdání, že existují i cizí ego. Spatřuji v něm sebe jako kapku moře: jak mizivý, podmíněný, hnětený, fabrikovaný, žalostný dílek světa, sestávajícího z bytostí se mnou homogenních, ať to zvířata nebo hvězdy; aparence ta svádí mne připsat jim všem, a priori a per analogiím se mnou, vědomí.“⁵³.

Mezi prvními námitkami proti Klímově filosofii se tedy musí objevit otázka, proč píše Klíma své knihy. Možná bychom si měli připomenout, že Klíma valnou část svých prací nikdy nevydal a mnoho rukopisů dokonce zničil. Podstatou však je, že pokud Klíma píše, píše pro sebe a považuje za nejlepší psaní jen psaní autorem chápané jako hra: „co tvoření, jaké má být? Hra! – Hra s myšlenkami a se sebou, i s publikem i s časem; ignorování publika a času někdy, jindy znásilňování obou...“⁵⁴. Psaní je pro Klímu jistě zábavou, ale také terapií. Psaním si ujasňuje myšlenky, což mu pomáhá tvořit ostřejší definice, které jej samotného lépe přesvědčují. Tímto způsobem zesiluje svou vůli a zvyšuje egosolistické sebevědomí.

Pokud bychom si nevykládali Klímovo vztahování se ke čtenářům a kritiku ne-egosolistických názorů jako projev inkonzistence, mohli bychom v nich vidět snahu lehce poodhalit roušku tajemně uzavřené filosofie, snahu ukázat, že jde o zajímavý a zdravý přístup k životu.⁵⁵

Klímova filosofie je také svědkem jeho proměn, vývoje, momentálních pocitů a stavů, které se samozřejmě v Klímových

⁵³ Traktáty a diktáty, str. 255

⁵⁴ Klímova předmluva ke Světu, str. 11

textech odrážejí a ty proto netvoří konzistentní celek.⁵⁶

Důležitým faktem zůstává, že Klíma sděluje svou filosofii především sám sobě. Jde o výchovu jeho subjektivistické vůle. Silná vůle může povstat teprve až Klíma „uvěří“ – teprve až se sám donutí absolutně spoléhat na své závěry. Jednou z metod, jak eliminovat potenciální důvody pro nedůvěru v egosolismus, je donutit přijmout zásadu: *Cokoliv se děje a odporuje to Klímově vůli, není projevem nezávislosti světa na vůli, ale chybou v účasti Klímovy vůle Já, na absolutní vůli.* Ve světě, viděném z jiné než z egosolistické - egodeistické pozice, musí být takových projevů odporu a nezávislosti samozřejmě obrovské množství a na snadě je otázka jak se s faktem odporu egosolista vyrovnává?

Klíмова reflexe jeho zkušenosti, která jej utvrzuje v jeho božství, nebo alespoň stálém postupu k božství, je vysvětlitelná pouze změnou vnímání toho, co je odpor nezávislého světa. Bylo by snad možné vžít se do pocitů člověka věřícího ve své božství, ale pokud neproběhne zásadní změna v podstatě vnějšího světa, k naplnění vůle tohoto Boha, nemůžeme takovou pozici dlouho udržet. Přitom je možné, aby egodeista vnutil svou vůli svému vnitřnímu světu - a to se stejným výsledkem. Čím snažší je pro Klímu věřit, že se mu neděje žádné protivení, tím snažší je věřit, že se stává absolutní vůlí. Zde nalézáme paralelu s antickým Epikureismem. Epikuros chápal slast hlavně jako nepřítomnost bolesti - duševní klid. Jistá inspirace Epikurem se u Klímy

⁵⁵ Není žádný důkaz, že Klíma nebral svůj egosolismus jako způsob, jak netrpět po ztrátě rodičů.

⁵⁶ Z Klímových deníků lze vyčíst, že k zásahům do svých textů přistupoval jen v případě jejich přípravy k vydání a to ještě nerad.

objevuje i ve snaze o odstranění náboženství⁵⁷, strachu ze smrti, a tudíž usnadnění egodeistického uvažování.

Klímův volní egodeismus, který je založen na představě světa jako svobodné vůle tvůrce, bezpodmínečně vyžaduje v rámci světa absolutní platnost vůle. Jako příklad narušování této absolutní platnosti a tím narušování Klímovy koncepce, si můžeme uvést i jeden z problémů, který se u Klímy vyskytuje již v základech jeho filosofie. Nejde o přímo problém protivenství, přicházejícího z vnějšího světa, ale o *kritiku* vnějšího světa. Klíma kritizuje obecné vědy jako veskrze nesmyslné hnutí, matoucí přirozené lidské poznání a zkreslující svými důkazy realitu: „hlupci je fetišem věda“⁵⁸. Vulgarismy, používané Klímou na adresu vědy, je možné hojně nalézt zejména ve Světe jako vědomí a nic: „Věda však, které platí zevní svět za svět vůbec, tvrdí tím něco už nejistého, jest nevědou, je lží, je šarlatánstvím. –Ale tohoto posledního druhu je celá naše „věda“ ...“⁵⁹, „Že bramborová věda, unavená hlubokými meditacemi nad svým kotlíkem, leze filosofii do zelí a zdobí jejím majetkem svůj chudobný příbytek, není se co divit-: ale aspoň kdyby brala co za to stojí!!“⁶⁰ nebo „Nejstřízlivější pozorování je z 90% fantazií, nejlepší ve vědě je právě to, co je nejlépe fantastické..., a právem!: celý svět je fantasma...“⁶¹.

⁵⁷ Deníkový záznam ze 17.zář 1922, o vztahu mezi Bohem a světem („on“ = svět): „ - on leží daleko za ním, pod ním, - „bohové o člověku nevědí“: Epikur,-Bůh neví o vesmíru. Boží vševědoucnost? Ale ta může znamenat jen nadhrdé přimhouření očí před ní – před Sebou samým“ Tento záznam ukazuje další nejasnost v Klímově koncepci. Pokud totiž mluví o Bohu, pak obvykle ve spojitosti s představou Absolutní vůle a ta je za svět zodpovědná. Svět je tak, jak ona chce, aby byl. Klímově koncepci je deismus naprosto cizí.

⁵⁸ Traktáty a diktáty, str. 232

⁵⁹ Svět jako vědomí a nic, str. 42

⁶⁰ Svět jako vědomí a nic, str. 43

⁶¹ Svět jako vědomí a nic, str. 60

Měli bychom zmínit také Klímovu beletrii, kde jsou všichni hrdinové, přiklánějící se k vědě, kritizováni, ponižováni a diskreditováni. Například v románu „Slavná nemesis“ vystupuje postava striktně vědecky uvažujícího alkoholika, který je váženým místním lékařem. Jeho promluvy vypadají vždy zhruba následovně: „Coura je! A vedle toho je to halucinace, to jest nexus – vlastně pexus polaris, vlastně solaris, - všecko jsem, herdek, zapomněl, dementia praecox. Gaudenamus igitur“⁶² či „nedej nic na po – popo – pověry – buď popo – pozitivní...“.

Nastává zde samozřejmě zvláštní napětí v konzistenci Klímova sebepojetí a ve stavbě systému, který sám zakládá (egosolista Klíma vytváří vědu, on vytvořil i filosofii i filosofy - viz Schopenhauer) ⁶³. Klíma kritizuje svou vlastní vůli. Svět se Klímovi vymyká, protože Klíma ztrácí víru v bytí absolutní vůlí. Nedokáže si vysvětlit, proč stvořil vědu či náboženství. Lze také říci, že nositel vůle, vědom si její slabosti a toho, že se s absolutní vůlí⁶⁴ zcela neztotožnil, má tendenci vnímat negativně to, co není pod jeho kontrolou.

Hra absolutní vůle

⁶² Slavná nemesis, in: Vteřiny věčnosti, str. 65.

⁶³ Svět jako vědomí a nic, str. 24, k Schopenhauerově prohlášení subjektivismu věčně nedobytnou tvrzí Klíma říká, že toto prohlášení: „jest pravda; „že její posádka je věčně neškodná“, - lež; - pro Schopenhauera jest ovšem neškodná: kdyby učinila zdařilý výpad, - pak tento pán vůbec neexistoval...-;“ dalším příkladem problematického vyrovnávání se s představou vůle zrozené v již existujícím prostředí, vyznačujícím se například časovým rozměrem, může být Klímova kritika týkající se minulosti lidstva: „A činí člověka Jediným, Vším, Bohem /../ A takovouto otázku lidstvo si vůbec nepředložilo. Jako skopci věřili všichni filosofové v idiotsky průzračný zevní humbuk. Příšerné, nejpršíšernější faktum!“ (Traktáty a diktáty, str. 256)

⁶⁴ Traktáty a diktáty, str.174: „Tajemstvím Vůle jest Absolutnost“, str. 252: „Podstatou ducha je vůle; vůle je absolutní suverénní podstaty“, Svět jako vědomí a nic, str. 35: „Akce a zákony přírody mají nápadnou podobnost s akcemi a zákony vůle:- - To a jiné dokazuje, že CELÝ vědomí svět je volního rázu.“

Ve Světě jako vědomí a nic, kde Klíma ještě operuje s výkladem světa jako komplexu vůle tvořeného různými aktivnějšími či pasivnějšími účastmi⁶⁵, je možné takové protivenství světa vyložit jako silnější vůli stojící proti Klímově slabší vůli. Ovšem jakmile dochází v Klímově filosofii k obratu od subjektivismu k egosolismu⁶⁶ a Svému Absolutismu, je takové protivenství vždy záležitostí Klímovy vůle. Jak tedy vysvětlit, že se může stát (a Klímovi se to evidentně stává), že mu jeho vůle, tvořící svět, nepřináší v podobě tohoto světa jen afirmaci sobě? Platí, že pokud bude svět vždy otázkou Klímovy vůle, nebude Klíma cítit žádný projev odporu. Takový přístup ke světu, který by Klímu udržoval v přesvědčení o vlastní deoesenci a volní podstatě světa, je dívat se na svět jednoduše jako na svou vůli. Jak již bylo řečeno výše, stanovením pravidla, že nebude nic vnímat jako projev odporu světa, se může Klíma cítit v egodeistickém postoji.

Na definici hry, jako nutně uzavřeného systému vlastních pravidel, systému nepodléhajícího vnější neherní realitě, se nyní pokusíme vytvořit model Klímova světa.

Běžným vymezením něčeho, co je hrou, je odstup. Hra je vedle vážného problému „jenom hrou“. Takové hierarchické členění například lidské aktivity na herní a vážnou nám však nebude vyhovovat. Právě ta lidská aktivita, kterou bychom obyčejně označili za vážnou, nebo za něco, co není „jenom hrou“, nás totiž bude při našem zkoumání vztahu mezi světem hry a světem egosolismu zajímat nejvíce. Pro vytvoření paralel mezi tím, co běžně termínem „hra“ označujeme, a tím, co se

⁶⁵ Svět jako vědomí a nic, str. 38

⁶⁶ Dochází k němu postupně, viz. Svět jako vědomí a nic, str. 10

takto označit zdráháme dále uvedeme několik definic „hry“, kterými lze mnohdy interpretovat i vnímání světa v domněle neherním postoji. Pro naši práci bude stran těchto definic velice podnětná kniha profesora Huizingy „Homo ludens“⁶⁷, ve které se autor pokouší jako hru vyložit mnoho kulturních fenoménů běžně s principy „hry“ nespojovaných.

Hra je vždy hrána, tedy někdo dodržuje specifická pravidla, kterými se hra vyznačuje (viz níže). Pokud tedy přijmeme hru za svou, stáváme se hráči, což je role mimo pozice zodpovědnosti ve vážném světě. Svět hry je vedle světa vážnosti jakoby navíc a hráč stojí v pozici, do které dobrovolně vstoupil, aby vystoupil ze světa vážnosti. Ať již je hraní otázkou napodobování naší vážné role ve světě nehraní, nebo nějakou symbolikou, vždy musíme svou pozici pro hraní hry svobodně přijmout a pokud nechceme zrušit trvání hry, setrvat v ní, prožívající ji se vším, co k ní náleží. To, že musíme svou roli přijmout, je pro hru nesmírně důležitou podmínkou. Pokud bychom byli nějak vmanipulováni do světa „jakoby“⁶⁸ násilím, nejde již o hru – nemůžeme hrát bez toho, abychom přijali svou roli a respektovali pravidla z ní vyplývající (v momentě přistoupení na pravidla hry a přijetí své role se často skrývá také podstatný aspekt hry spojující více hráčů). Jak je vidět, stává se tedy hra při hraní (jinak není ani možné o hře mluvit) prostorem vyznačující se vnitřním řádem, jehož pravidla je třeba dodržovat. A není ani důležité, zda jde o hru soupeřivou (ve které usilují hráči o vítězství nad ostatními), nebo o hru pro potěšení. Například právě u her soutěživých, z jejichž hraní může v posledku plynout i nějaký materiální zájem projevující se třeba i mimo samotnou hru, musí zůstat pro poctivost a

⁶⁷ Johan Huizinga, Homo ludens, přel. Jaroslav Vácha, Mladá Fronta, Praha 1971

úplnost hry udržena pravidla, která by mohla být snadno porušena, a jejichž překročením by hráč mohl snadno dosáhnout kýženého výsledku – ne však již úspěchu ve *hře* (a tedy ani uznání mimo herní realitu).

Co se týče podmínky dobrovolného a svobodného rozhodnutí pro přijetí pravidel a hraní hry, není u Ladislava Klímy nic, co by odporovalo. Představíme-li si cvičně Klímův svět jako prostor hry, je jasné, že hráč chce ve světě žít tak, jak mu to jeho filosofie umožňuje a je také jisté, že pravidla a řád na kterém stojí existence světa, jsou i pravidly pro existenci této Klímovy hry. Porušování pravidel by znamenalo nežít správně, protože by se ztrácel egodeistický postoj. Pokud by Klíma narážel na odpor světa, nedodržel by pravidla. Stál by mimo hru. Každá jiná „herní“ metoda je vyloučená.

Paralela se světem může u výkladu hry narážet na problém opravdu vážného chápání života, proti zmíněnému „jakoby“ hry. Vedle pravidel a svobodného vstoupení do hry se však u hraní objevuje i prožitek něčeho, co by člověk bez přistoupení na hru prožít nemohl. Je zajímavé, že člověk se respektováním herních pravidel a vcítěním nebo také úplným vložením do hry může stát natolik její součástí a natolik jí podřídit své vidění světa, že může téměř zapomenout na ono „jakoby“⁶⁹. Při hře bychom měli přistoupit k pravidlům tak, jako

⁶⁸ typický úvod do hry je dělat, jako by...

⁶⁹ Všimněme si, jak ožehavý je problém hry ve společnosti, která je závislá na absolutním podřízení se nějakým pravidlům. Všeobecně se za „normální“ považuje to, co je součástí systému pravidel – hry. Takové pojetí normality pak může způsobovat převrácení významu hry - vstoupení do světa hry zde může být předstíráno. Běžně rozumíme tomu, že například v politické či obchodní diplomacii se mohou účastníci tvářit, že hrají nějakou hru, tvářit se, jako by respektovali síť pravidel, a přitom o sobě navzájem vědět, že jde pouze o představení pro druhou stranu a hrát tak hru na to, že hrají hru. Takové

kdyby šlo o fenomény univerzálně strukturující celý náš svět. Teprve tehdy vzniká autonomnost hry. Hra se stává uzavřenou a platnost pravidel absolutní.

Hráč by měl brát svou roli opravdu tak, jako by mu na realitě prožívané hry záleželo stejně jako na neherním životě. Objevuje se tu tedy jistý paradox – čím lépe hrajeme, čím více se vzdalujeme od skutečného světa a jeho reality, tím více se stává skutečnou realitou prostředí hry. Nejlepším hráčem je ten, kdo dokáže skutečně prožít svou roli. Podle Huizingy by takové pojetí hry, kdy člověk ztrácí osobnost svého *Já*, osobnost, se kterou se běžně identifikuje, mohlo připomínat několik velmi rozšířených projevů kultury. Do role silné fiktivní osobnosti se běžně uchylují děti ve svých hrách na prince⁷⁰, stejně jako dospělí lidé při různých posvátných (svátečních) shromážděních⁷¹, na kterých mohou být prováděny různé rituály iniciačního charakteru, a tedy kosmogonického významu (různé kmeny primitivních archaických náboženství přistupují na to, že se šamani stávají bohy zakládajícími svět, a moderní euroatlantická civilizace dává legislativním dokumentům formu všeobecně závazných smluv na základě jejich ratifikace zvolenými zástupci).

Není tomu ale tak, že bychom tolerovali hercům a šamanům jejich role, nýbrž hrajeme-li hru, vstupujeme tím do prostoru, ve kterém je s tím, co představují, musíme cele identifikovat. Tím se stává běžně přirozeně rozlišitelné vážné a nevážné - čili herní, mnohem hůře rozlišitelným, dokonce se nám významy takových pojmů interpretované skrze hru slévají dohromady a vyměňují si pozice.. Huizinga ve své knize zmiňuje

vytlačení původní hry je způsobeno tím, že cíle některých jedinců – hráčů, odporují kolektivně přijatým pravidlům.

⁷⁰ Homo ludens str. 20

Platónovy Zákony (VII, 800) ⁷², kde je zasvěcení hry Bohu jejím největším zrealněním a vážnost takové hry pak předčí dokonce i vážnost války.

Jak jsme již stanovili v první části práce, egosolismu rozumíme jako filosofii, ve které je vše uzavřeno v moci absolutní vůle. A absolutní znamená podle Klímy svobodná a volná⁷³. Vůle je volná proto, že sama klade hranice ve světě a není možné je klást jí. Klíma říká, že „Pravda je vždy to, čím aby byla Vůle právě rozkazuje /.../ její komando může být jen Hrou, - jen suveréně pohrávaným znásilňováním všeho. Svět je absolutní hříčka své Absolutní Vůle /.../ Poznat, pokud a jak je každá věc, v přírodě a duši, hříčkou, buffonerií, znamená poznat nejhlubší její podstatu“ ⁷⁴. Prozrazuje tím, že v jeho filosofii není nic, včetně rozlišení pravdy a nepravdy, co by omezovalo vůli, ovšem až na pojem hry. Pojem hry je totiž schopný vstřebat Klímovu absolutní vůli. Svět *je*, jak vidíme, *hříčkou*, seberealizace vůle *je* hrou a pohráváním si. Vůle dokonce může *být jen* hrou. Poznání herní podstaty věci znamená poznání její nejhlubší podstaty. Celý kosmos je takto vyložitelný jako hra, uzavřený systém – v Klímově vědomí pak egosolistní existence – vykazující se jedním pravidlem, a tím je absolutní podřízenost vůli, přičemž tato vůle tvoří svět hrou.

Fenomén tvoření světa hrou se objevuje v mnoha světových náboženstvích jako základní kosmogonie. Na výkladu hry s kostkami je založen například Šivaismus a v evropské kulturní tradici je to Herakleitos, kdo pracuje s pojmem hry v tomto

⁷¹ Homo ludens, kap.I. a II.

⁷² Homo ludens, str. 25, dokonce i Platón je dnes některými považován za sofistu a tedy - hráče

⁷³ Traktáty a diktáty, str. 241

⁷⁴ Traktáty a diktáty, str. 183

významu. Ve zlomku B52 čteme: „Život je dítě, které si hraje, hraje s kostkami: království náleží dítěti.“ A v některých antických zdrojích, vykládajících tento zlomek, můžeme číst, že dítětem má být sám Zeus⁷⁵. Hru jako činnost *Boha*, můžeme nalézt i u Klímy. Říká: „Hra jest jedinou možnou činností Boha; jedině hříčkou může býti vše, s čím je mu jednat /.../ ničím, co by kladlo jakýkoli nezdánlivý odpor /.../ skupenství pevné jest jen iluzivní ohradou.“⁷⁶. Absolutní vůle je v tomto citátu ztotožněna s pojmem Boha a z toho důvodu lze ztotožnit myšlenku egodeismu s myšlenkou Svého Absolutismu.

Z odcitovaných pasáží již víme, že vážnost Klímu omezuje a hra je proti tomu neomezená. Hříčkou také nazývá to, co nemá klást žádný, nebo pouze zdánlivý odpor. Již také víme, že pro hráče je nejdokonalejší hrou ta nejrealističtější a nejuzavřenější rušivému nehernímu světu. Taková hra se stává téměř realitou, ovšem s tím rozdílem, že hráči nejsou vláčeni pravidly na která sami nepřistoupili. Pro Klímův prožitek světa přitom nemůže existovat uzavřenější prostor, než jaký nabízí doktrína egosolismu.

Klíma jistě znal⁷⁷ Nietzscheovskou interpretaci hry jako přijetí náhody. Absolutní vůle však není, podle Klímy, nahodilá. Vůle je to, co Klíma stotožňuje se vším kosmickým děním. A toto dění vykládá tak, aby vše zbavil antropocentrického předsudku. Člověk nevědomý se nechává vláčet Absolutní Vůlí, jakousi prozřetelností, a ztrácí tak radost ze života. Žije podle pravidel

⁷⁵ Kléméns Alexandrijský, *Paedagogus* I, 22, 1

⁷⁶ Traktáty a diktáty, str. 246, pojem iluze používá Klíma velmi často a vždy ve významu klamu, nikdy jako vstupení do hry („Svět jako vědomí a nic“, str.25, 39,...List o iluzionismu a Ivanu Karamazovu, in: *Vteřiny věčnosti*).

⁷⁷ To ukazuje studie Urse Heftricha „Nietzsche v Čechách“. Od jejích příliš ostrých závěrů stran Klímy bychom se však chtěli distancovat.

Absolutní vůle. Že vůle určuje ve světě vše, že zde není náhody, říká Klíma, když píše o všemocnosti libovůle: „Před tváří Boha, před tváří Volnosti, Své Volnosti, svévolnosti, před tváří Vůle, činící, co jí libo, Libovůle, je vše pravdou a nepravdou, dle toho, čím to vůle kdykoli míti chce.“⁷⁸ Absolutní vůle není – tak jako člověk, který o ní nic neví – odkázána na nějaké vyšší rozhodnutí. Sama musí být s tímto rozhodnutím ztotožněna: „Pravda je vždy to, čím aby byla Vůle právě rozkazuje. /.../ Svůj Absolutismus jeví se v „noetice“ jako Imperatismus“ a do tohoto ztotožnění s rozkazem chce vstoupit i Klíma. Chce být svou Absolutní vůlí, která je jediným pravidlem⁷⁹ a není zmítána odněkud jinud principem vyšším – a to třeba nahodilostí.

Svět jako hra

„Svět je absolutní hříčka. Mé absolutní vůle /.../ „Pravda“ je Má absolutní hříčka /.../ Bůh, hrající si, zná jen rozmary“⁸⁰

Ukázali jsme, jakým způsobem lze definici hry aplikovat na egosolistní svět Ladislava Klímy. Úvahami o nutnosti a volnosti v tomto specifickém světě, jsme došli k tvrzení, že Klíma touží být více než hráčem. Interpretovaný prizmatem hry, se jeho filosofický systém ukazuje jako postavený na pravidle, se

⁷⁸ Traktáty a diktáty, str. 244

⁷⁹ Traktáty a diktáty, str. 177: „Rozkaz, on, jenž otrokyní kauzalitou vládne, jí neovládán. FÁZE VŮLE.“

⁸⁰ Traktáty a diktáty, str. 247, na straně 183 stejného spisu čteme: „Svět je absolutní hříčka své absolutní vůle“

kterým se Klíma ztotožňuje: „Jsem absolutní vůle“⁸¹. Ve svém textu „*K některým etickým příkazům*“⁸² vykládá svou filosofii co do účasti na absolutní vůli jasně jako ztotožnění se s ní a být schopen čehokoliv, když píše: „Učiň svou maximou: nic není nemožného! Tj. je dobře možno mi vyskočit ze židle na měsíc.“⁸³

Nyní se pokusme interpretovat Klímův vztah k sobě samému z hlediska neegosolistního světa. Aby mohl Klíma pracovat se svými tezemi, musí si být jist, že je svou absolutní vůlí, tedy silou vše utvářející a vše pořádající. Pokud bychom ovšem pracovali s předpokladem, že se Ladislav Klíma musí pohybovat ve světě, na jehož dění nemá žádný vliv, byl by vystaven situacím, které nejsou jeho volbou a musel by zaujmout jiný postoj buď ke své tezi a nebo k sobě. Ujasněme si tedy, co bylo míněno změnou nikoliv vnějšího, ale vnitřního světa.

Podle H.-G. Gadamera jde ve hře o pohyb⁸⁴. Hrou je to, co si udržuje svou identitu v opakování svého pohybu za účelem tohoto opakování. Takovým výkladem se Gadamer dívá na hru jako na fenomén nemající smysl v nějakém vnějším účelu (například v ohodnocení kvality provedení hry), ale jen v sobě samém. I Huizinga uvádí takovou etymologickou analýzu pojmu hra, která odpovídá představě neustálého opakování a pohybu bez účelu mimo prostor hry⁸⁵. Mluví o antické představě hry (původně vycházející z Platónových Zákonů), která popisuje hru jako projev mláďat, spočívající v neustávajícím poskakování,

⁸¹ Dopis Františku Drtikolovi, 2. kapitola: „Dávám Vám jen tři slova: J s e m A b s o l u t n í V ů l e. Budete-li paroly této následovat, vše bude následovat Vás, neboť vše následuje z ní.“

⁸² K některým etickým příkazům, in: Vteřiny věčnosti, str. 255.

⁸³ K některým etickým příkazům, in: Vteřiny věčnosti, str. 255.

⁸⁴ Hans-Georg Gadamer, Aktualita krásného, str. 28

protože žádné mládě nedokáže udržet své tělo (a hlas) v klidu. Ve své analýze hry zmiňuje Huizinga ještě jeden (ovšem pro jeho potřeby okrajový a dále nerozvíjený) význam pojmu hra, který se váže k latinskému výrazu „ludus“ a hindskému „vilása“ a znamená pohybování sem a tam⁸⁶. Tyto výrazy se také používají k označení pohybu vln, plápolání plamenů, reje slunečních paprsků a vůbec v případech popisu hemžení, které znamená nějakou nestálost a nepravidelnost, neovlivňující svým pohybem okolní prostředí.

Hra je tedy podle Gadamera samoučelným vydělením se ze světa⁸⁷ a pohybem. Právě pouze v realitě uzavřené v sobě samé se pohybuje i Klímův egosolismus. Pokud je zde pravidlem "jsem absolutní vůle", pak herní pohyb, který musí Klíma provádět, je neustálá proměna pohledu na vnější svět. Tuto změnu nečiní kvůli vnějšímu světu, nýbrž pouze proto, aby zůstal zachován svět jeho hry jako svět, ve kterém stále platí, že je to Klíma, kdo je zodpovědný za vše a jeho vůle příčinou všeho. Důležité je, že absolutní vůle je v Klímově představě původcem a stvořitelem opravdu všech jeho percepcí a svět tedy nesmí v žádné podobě přinášet Klímovi něco, co by působilo jako odpor jeho vůli, jako něco touto vůlí nechtěného a nestvořeného. Aby Klíma udržel svou tezi - základní pravidlo svého filosofického systému, musí neustále měnit svou identitu a vůli tak, aby odpovídala

⁸⁵ Homo ludens, str. 36

⁸⁶ Homo ludens, str. 36

⁸⁷ Gadamer však paradoxně považuje za další rozměr hry její sebepředstavování a tím si vysvětluje vzájemnou potřebu a vazbu mezi hráčem a divákem, který se podle něj stává účastníkem hry. Přitom však podmínky pro to, aby něco bylo smysluplnou hrou evidentně nic podobného nevyžadují ani v Gadamerových příkladech. Zde je totiž zcela klidně možné chápat sebepředstavování plně jako něco co se děje jen pro hráče. Pozice někoho třetího (divák tak, jak jej Gadamer chápe) je zcela zbytečná a zdá se, že tuto pozici Gadamer vytváří zcela účelově pro svůj umělecký diskurz, kde již má jisté opodstatnění.

představě, že Klíma sám je vždy zodpovědný za okolnosti a situaci, ve které se nachází. Tato změna musí být Klímou vnímána jako něco přirozeného a nesouvisejícího se situací ve které ji musí provést, aby stále mohl tvrdit, že svět je projevem jeho *absolutní* vůle a ne afirmací aktuálního stavu věcí. Z hlediska vnějšího světa tak Klíma paradoxně působí jako člověk bez vůle. Nenastává u něj totiž nikdy situace, že by musel řešit nějaký problém jako něco, co mu kazí plány a proti čemu musí stavět svou vůli. Nikdy se nemusí volně do ničeho nutit - jeho absolutní vůle vždy chce aby vše bylo právě tak, jak to je a věci ani nemohou být jinak, než jak je Klíma - absolutní vůle - chce mít. Ve světě objektivní reality tak nejsou pozorovatelné žádné projevy jeho vůle. Jakékoli snažení by znamenalo, že Klíma staví svou vůli proti světu, což si v jeho pojetí protiřečí, protože to znamená mimo něj.

Klímovo pravidlo "jsem absolutní vůle" by tak mohlo zůstat stejné jen za podmínky, že by Klíma neustále měnil úhel pohledu na věci tak, aby byly představitelné jako jeho vůle. Takový neustávající, neorganizovaný a předem nerozvržený pohyb, mající smysl pouze ve světě tohoto pohybu, popisuje i Herakleitos a to například ve zlomku B 91, který se týká neuchopitelnosti jako základního principu světa a podstaty smrtelných bytostí a B 30, mluvícím o ohni jako o principu pořádajícím svět. Odcitujme si jejich varianty podle knihy Karla Svobody "*Zlomky před Sokratovských myslitelů*":

B 91

Nelze dvakrát vstoupit do téže řeky,

[podle Hérakleita, ani se nelze dvakrát dotknout smrtelné bytosti v témže stavu, neboť ta se hbitou a rychlou proměnou]

rozptyluje a znovu shromažďuje.

B 30

Svět, stejný pro všechny,
neutvořil žádný z bohů ani z lidí
- ale byl vždy a je a bude -
vždyživý oheň,
vzněcující se s ohledem na <svoje> míry a pohasínající s
ohledem na <svoje> míry.

Kromě neustálého pohybu můžeme o pralátkách vody a ohně hovořit také jako o podstatách světa. Tento pojem je v našem pojetí zkreslen konotací pevnosti a neměnnosti a u věcí ho uvádíme většinou v protikladu k měnícím se akcidentům. Herakleitovo pojetí – zvláště pak pojetí ohně – je však opačné a klíčem k pochopení podstaty se mu zdá být právě pohyb, změna. Svět netrvá ve své neměnnosti, ale právě tím, že se stále mění a my mu vždy znovu rozumíme jako světu.

Základním principem je Herakleitovi také kontrast protikladů:

B8

Protikladné se shoduje -
z neshodných věcí je nejkrásnější harmonie,

a všechno vzniká sporem.

B 51

Nechápou,
jak neshodné se sebou souhlasí:
spojení, které se obrací zpátky,
tak jako u luku a lyry.

Protiklady jsou u Herakleita, stejně jako změna, teprve tím co zakládá svět. Zvuk struny na lyře i výstřel šípu z luku jsou příklady zpět se obracející harmonie, která nemá smysl a nic nevytvoří bez svého protikladu. A oheň je základním prvkem kosmu a vztahuje se na hmotu i duši. Oheň, tento archetyp pohybu a změny, je tím, co vytváří *svět, stejný pro všechny*. Svět je změna.

U Klímy je jasně vidět opakující se a proměna, která legitimizuje Klímův způsob hraní. Neustálé volní stvrzování zkušenosti jako něčeho, co neomezuje mou představu suverenity mého egodeistického *Já*, je vnějším pohledem interpretovatelné jako neustálé znovuustavování účelů, za nimiž probíhá hraní hry. Také tímto způsobem udržuji pravidlo, které tuto hru legitimizuje jako uzavřený autonomní systém. Klímův egosolismus je tak filosofií implikující herní pohyb a pohyb je smyslem hry. Analogicky (vzhledem k našemu pojetí hry) bychom mohli říci, že smyslem světa je znovuustavování účelů života. Znamená-li absolutní vůle ve světě absolutní afirmaci

světa a jeho pozitivní uchopení, zbavuje se Klíma ve světě své identity⁸⁸ a nejen, že jeho vůle je celým světem, ale on přiznává, že je součástí světové vůle⁸⁹. Není nic, co by nebylo Klímovo *Já*. Není však také žádné konkrétní *Já*. *Já* je pouze konstrukce⁹⁰ – to, jak světová vůle artikuluje své sebeuvědomění.

Lze-li takto zbavit Klímu jeho pozice ve světě, získává svět jednoznačně smysl i ontologický základ pouze jako svůj vlastní projev – *jako pohyb svého uchopování se*. Matoucí na Klímově filosofii je právě neustálé operování s pojmem *Já*. Pokud si uvědomíme Klímovu snahu o artikulaci své filosofie objektivním jazykem jako zábavu, tak můžeme pochopit, že ztráta Klímova *Já*, ztráta autora, je tím největším co nám mohl Klíma dát.

„Nebylo tohle vše teď zas jen sen jako v noci?“ děl si, sedě v ujíždějící drožce, kam se zachránil před pronásledujícím ho řvavým houfem trpaslíků. „Oh, zda se to dozvím kdy?“⁹¹

⁸⁸ Svět jako vědomí a nic, str.33: „a naše „*Já*“ je vzdušná illuse: nemusíme se bát, že ztratíme, čeho nemáme; - ostatně „ztrácíme“ je stále zapomináním minulosti,“

⁸⁹ Traktáty a diktáty, str.186: „procitání vůle je základní tendencí kosmu“

⁹⁰ Traktáty a diktáty, str.225: „*Já* je pouze idea /.../“...viz výše v pozn.

⁹¹ Slavná nemesis, in: Vteřiny věčnosti, str. 62

Resumé

In this work I have focused my thesis on the phenomenon of a game, as it seems to appear and as it finally appears in the philosophical method of Ladislav Klima.

First I had to solve major troubles connected with the very specific philosophical method itself. Ladislav Klima does not bother about using his terms in any special and invariable ways. Due to that the first part of my work [Egosolismus - nástin základních pojmů / An egosolism – a sketch of the basic terms and Problém poznání / The problem of understanding] is devoted to an explanation of these terms, so that they could be used in other parts of the work – devoted to the phenomenon of time and space.

In the second part I tried to find solutions to the most important stolidities, persistently disclosed in Klima's philosophy. The solution of the principle of closed unit of Klima's philosophy I have found in the concept of "game".

After explaining the principles, on which a game can be based in Huizinga's and Gadamer's philosophy, I have shown other aspects of it in Klimas work. These aspects are becoming a game and losing a position of an individual in the world.

Bibliografie:

Ladislav Klíma

- Traktáty a diktáty, Votobia, Olomouc, 1995
- Svět jako vědomí a nic, Trigon, Praha, 1990
- Dopis Františku Drtikolovi, Helena Spilková, Praha,

nedatovaný strojopis

- Vteřiny věčnosti, Odeon, Praha, 1989
- Boj o Vše, Votobia, Olomouc, 1995
- Putování slepého hada za pravdou, Volvox Globator a

KGB, Praha, 2002

Hans-Georg Gadamer, Aktualita krásného, Triáda, Praha, 2003

Johan Huizinga, Homo ludens, Mladá Fronta, Praha 1971

Filosofický slovník, kolektiv autorů, Olomouc, Olomouc

1998

Karel Svoboda, Zlomky před Sokratovských myslitelů,

Akademie věd, Praha 1944